

**Από το παρελθόν στο παρόν:
Ηλεκτρονικός θησαυρός τοπωνυμίων της Μικράς Ασίας**

Δήμητρα Τσαγογέωργα, Πένυ Λαμπροπούλου, Χάρης Παπαγεωργίου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της ανακοίνωσης αποτελεί ο τρίγλωσσος θησαυρός γεωγραφικών όρων – τοπωνυμίων που αναπτύχθηκε στη διάρκεια του έργου δημιουργίας της Ψηφιακής Συλλογής του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών (ΚΜΣ). Ο θησαυρός αυτός καλείται, αφενός, να καλύψει πλήρως το ερευνητικό αντικείμενο του ΚΜΣ, αναπαριστώντας τη γεωγραφική περιοχή της Μικράς Ασίας στο παρελθόν, και, αφετέρου, να προσαρμοστεί στο παρόν, όπως αυτό προσεγγίζεται από τον σύγχρονο μελετητή μέσω του διαδικτυακού συστήματος προβολής της Ψηφιακής Συλλογής του ΚΜΣ. Παρουσιάζονται η δομή και το περιεχόμενο του θησαυρού, καθώς και η μεθοδολογία ανάπτυξής του, με έμφαση στα προβλήματα που απορρέουν από την προσπάθεια αποτύπωσης της διαχρονίας του χώρου σε ένα "στατικό" μέσο, και τα οποία επηρεάζουν τη μορφή των όρων, τον καθορισμό των μεταξύ τους σχέσεων και την απόδοσή τους στις γλώσσες-στόχο.

**From past to present:
The electronic thesaurus of place names of Asia Minor**

Dimitra Tsagogeorga, Penny Labropoulou, Harris Papageorgiou

ABSTRACT

This paper presents the trilingual thesaurus of geographical terms (place names) that was developed in the framework of the project for the creation of the Digital Collection of the Centre for Asia Minor Studies (CAMS). The thesaurus is designed so as to fully cover the needs posed by the research object of CAMS, representing the geographical area of Asia Minor in the past, while at the same time it allows modern researchers to access the Digital Collection through the dedicated web system. The paper presents the structure and contents of the thesaurus, as well as the methodology adopted for its construction, focusing on problems due to the diachronical representation of space into a "synchronic" medium, as they influence the form of the terms, their relations and their translation into the target languages.

0 Εισαγωγή

Αντικείμενο της ανακοίνωσης αποτελούν η διαδικασία ανάπτυξης, η δομή, το περιεχόμενο και η λειτουργία ενός τρίγλωσσου θησαυρού γεωγραφικών όρων (της ελληνικής, αγγλικής και τουρκικής γλώσσας), και συγκεκριμένα **τοπωνυμίων της Μικράς Ασίας από τη Βυζαντινή περίοδο μέχρι τη μικρασιατική καταστροφή**.

1 Πλαίσιο αναφοράς του έργου

Ο θησαυρός αποτελεί μία από τις βασικές συनिτώσεις οργάνωσης του ψηφιακού πολιτισμικού αποθέματος του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών (ΚΜΣ), καθώς χρησιμοποιείται για **γεωγραφική ταξινόμηση** των τεκμηρίων που το συγκροτούν αλλά και ως **κριτήριο αναζήτησης τεκμηρίων** στον κόμβο του ΚΜΣ (www.kms.org.gr)¹. Βάση για τη δημιουργία του αποτέλεσαν τα παλαιότερα γεωγραφικά ταξινομικά σχήματα του ΚΜΣ.

Το ΚΜΣ ασχολείται με τη συλλογή, έρευνα και τεκμηρίωση πληροφοριών προφορικής και γραπτής παράδοσης που αναφέρονται στη ζωή των Ελλήνων στη Μικρά Ασία, στον εκπατρισμό και στη μετεγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Υπό το πρίσμα αυτό, η κατάρτιση ενός ταξινομικού σχήματος για την οργάνωση και μελέτη του υλικού αυτού, παρουσιάζει αρκετές ιδιαιτερότητες καθώς αναφέρεται χωρικά και χρονικά σε μια ευρεία και ασαφώς ορισμένη περιοχή:

- χωρικά, ως *Μικρά Ασία* νοείται η χερσόνησος που προεκτείνεται δυτικά της ασιατικής ηπείρου από τον κόλπο της Αλεξανδρέτας (Ισσό) έως την Τραπεζούντα της Μαύρης Θάλασσας, βρέχεται από τρεις θάλασσες (τον Εύξεινο Πόντο, τη Μεσόγειο και το Αιγαίο), και πολιτικά αντιστοιχεί στη σημερινή Τουρκία χωρίς την ευρωπαϊκή της επέκταση¹
- χρονικά, το ΚΜΣ σκοπεύει στην αποτύπωση της ζωής του μικρασιατικού ελληνισμού σε μια περίοδο περίπου τεσσάρων αιώνων, στη διάρκεια της οποίας, όπως είναι φυσικό, υπήρξαν μεταβολές ως προς την ίδια την ονομασία των γεωγραφικών οντοτήτων αλλά και ως προς το σύστημα διοίκησης και χωροθέτησης της περιοχής.

Οι δυσκολίες αλλά και τα πλεονεκτήματα κατάρτισης ενός ταξινομικού σχήματος απασχόλησαν

¹ Η ανάπτυξη του θησαυρού εντάσσεται στο έργο "Αξιοποίηση νέων τεχνολογιών τηλεπικοινωνιών και πληροφορικής για το ΚΜΣ" (ΚτΠ Πρόταση 65), στο πλαίσιο του οποίου υλοποιήθηκαν δράσεις ψηφιοποίησης και τεκμηρίωσης σημαντικού μέρους του αρχειακού υλικού του ΚΜΣ, καθώς και δράσεις προβολής του, όπως η δημιουργία διαδικτυακού κόμβου. Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά το ΚΜΣ για την υποστήριξή του στη διάρκεια του έργου, και ιδιαίτερα όλους τους συνεργάτες που συμμετείχαν σε αυτό.

το ΚΜΣ ήδη από τις πρώτες προσπάθειες συγκέντρωσης υλικού, και συγκεκριμένα των "μαρτυριών" που σήμερα συγκροτούν το *Αρχείο Προφορικής Παράδοσης (ΑΠΠ)*. Πρόκειται για προφορικές συνεντεύξεις που έλαβαν οι συνεργάτες του ΚΜΣ στην περίοδο 1930-1975 από πρόσφυγες που μετεγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, οι οποίες γίνονταν βάσει προδιαγεγραμμένου λαογραφικού τύπου ερωτηματολογίου. Για την καλύτερη μελέτη του υλικού αυτού ήταν σημαντική η κατάταξή του σε *οικιστικές μονάδες*, οι οποίες με τη σειρά τους θα εντάσσονταν σε *ευρύτερες γεωγραφικές ενότητες* με τρόπο που να προβάλλονται τα κοινά στοιχεία μεταξύ των περιοχών που κατοικούνταν από Έλληνες: "Η λογική διαίρεση (...) υπαγόρευε να ενώνονταν οι ελληνικοί οικισμοί κατά τις παραδόσεις τους, τις συνήθειες, τις ανταλλαγές που είχαν μεταξύ τους – δηλαδή κατά τη συγγένεια που δημιουργεί η καθημερινή ζωή...". Τα καθιερωμένα συστήματα διαίρεσης της εποχής (της τουρκικής και της εκκλησιαστικής ελληνικής διοίκησης) δεν εξυπηρετούσαν τον σκοπό αυτό ("... ήταν τόσο πλατειές, που μέσα τους δεν ξεχωρίζουν ομάδες ελληνικές με κάποια ομοιογένεια"). Έτσι, το ΑΠΠ οργανώθηκε σε μια ιεραρχική δομή που επινόησε η Μ. Μερλιέ με βασική μονάδα τον *οικισμό* (χωριό, κωμόπολη, πόλη), ο οποίος εντάσσεται σε *ομάδα οικισμών, περιφέρεια, επαρχία*. Στο σχήμα αυτό, υιοθετούνται για τις 16 επαρχίες "τ'αρχαία τους ονόματα (δηλαδή τα ρωμαϊκά, που χρονολογικά συνέχιζαν τα αρχαία ονόματα) που, για το μορφωμένο αναγνώστη, μου φαίνεται ο ευκολότερος τρόπος για να τις αναπαραστήση" [5]. Ο πυρήνας του σχήματος (η διάκριση σε επαρχίες) υιοθετήθηκε στη συνέχεια και για τα άλλα αρχεία που καταρτίζει το ΚΜΣ (Φωτογραφικό Αρχείο, Αρχείο Χειρογράφων κτλ.).

Η ταύτιση της κάθε γεωγραφικής οντότητας με τις ποικίλες εναλλακτικές ονομασίες που χρησιμοποιήθηκαν γι'αυτή στη διάρκεια της χρονικής περιόδου που εξετάζει το ΚΜΣ αποτελεί ένα επιπρόσθετο πρόβλημα. Σε πολλές περιπτώσεις, όπως είναι αναμενόμενο, συνυπάρχουν *παλαιότερες* και *νεότερες* ονομασίες (π.χ. *Αγιασμάτιον / Αγιασμάτι*), *ελληνικές* και *τουρκικές* ονομασίες, ως απόρροια της συνύπαρξης και της επί αιώνες αλληλεπίδρασης τουρκικού και ελληνικού στοιχείου στην περιοχή (π.χ. *Βαλανιδιά / Πελίτκιοϊ, Κυδωνίαι / Αϊβαλί*), ή ακόμα και *διαλεκτικές* ονομασίες (*Αι-Πα / Άγιοι Πάντες*), λόγω της εξάπλωσης γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών της ελληνικής σε ολόκληρη τη Μικρά Ασία.

Στο ΑΠΠ έγινε μια πρώτη καταγραφή τοπωνυμίων της Μικράς Ασίας, καθώς οι συνεργάτες του ΚΜΣ συγκέντρωναν και αποτύπωναν σε *γραπτή* μορφή για κάθε οικισμό τις εναλλακτικές ονομασίες που ανέσυραν από τη *μνήμη* τους οι πρόσφυγες. Σε επόμενη φάση, συγκροτήθηκε

ιδιαίτερη ομάδα ερευνητών στο ΚΜΣ, η Χαρτογραφική Υπηρεσία (ΧΥ), η οποία προσπάθησε να ταυτίσει τα ονόματα με τους οικισμούς που εμφανίζονταν σε τρεις έγκριτους χάρτες της εποχής, προσπάθεια που αποτυπώθηκε στο *Τετράδιο Ένταξης*. Εναλλακτικές ονομασίες των γεωγραφικών οντοτήτων καταγράφηκαν επίσης στα άλλα αρχεία του ΚΜΣ. Σε κάθε περίπτωση, μία από τις μορφές επιλεγόταν ως η "προτιμητέα" για κάθε οικισμό, αν και αυτή μπορεί να διέφερε από αρχείο σε αρχείο.

Με αυτόν τον τρόπο, στα γεωγραφικά ταξινομικά σχήματα του ΚΜΣ γίνεται μια πρώτη προσπάθεια αποτύπωσης της διαχρονικής θεώρησης της περιοχής σε ένα συγχρονικό επίπεδο μέσο. Η δυσκολία του εγχειρήματος κληρονομήθηκε και στην κατάρτιση του θησαυρού.

2 Ο ρόλος του θησαυρού στο έργο

Ο θησαυρός γεωγραφικών ονομάτων του ΚΜΣ αναπτύχθηκε με σκοπό να διευκολύνει τον σημερινό απλό χρήστη ή/και ερευνητή να προσεγγίσει το αρχειακό υλικό του ΚΜΣ και ειδικότερα την Ψηφιακή Συλλογή μέσω του διαδικτυακού συστήματος προβολής. Ο κόμβος καλείται να καλύψει τις απαιτήσεις διαφορετικών χρηστών, όπως *εξειδικευμένων επιστημόνων* που ενδιαφέρονται για συγκεκριμένες θεματικές (π.χ. οικονομία, κοινωνική ζωή, θρησκεία) στη ζωή των Ελλήνων της Μικράς Ασίας, των *ιδίων των προσφύγων* ή των *απογόνων* τους που θέλουν να μάθουν περισσότερα για τον τόπο καταγωγής τους ή τη ζωή των προγόνων τους, ή και *απλών χρηστών* που ενδιαφέρονται να γνωρίσουν τον μικρασιατικό πολιτισμό. Ανεξάρτητα από την κατηγορία τους, ωστόσο, για όλους τους χρήστες η γεωγραφική κατάταξη του υλικού προσφέρει μία από τις βασικές οπτικές γωνίες μέσα από τις οποίες μπορούν να προσεγγίσουν το υλικό με έναν τρόπο πιο κατανοητό και προσιτό. Παράγοντες που έπρεπε να ληφθούν υπόψη στο εγχείρημα αυτό είναι:

(α) οι γνώσεις που έχει ο σύγχρονος χρήστης για τη γεωγραφία της Μικράς Ασίας όπως εμφανίζεται στο αρχειακό υλικό του ΚΜΣ, δηλαδή σε μια άλλη εποχή και πραγματικότητα από τη σημερινή – γνώσεις που μπορεί να μην υπάρχουν καθόλου ή να προέρχονται από προγόνους πρόσφυγες ή από βιβλία της εποχής,

(β) η ανάγκη σύνδεσης τεκμηρίων που μπορεί να προέρχονται από διαφορετικά αρχεία ή να είναι διαφορετικού τύπου/μορφής (χειρόγραφο, φωτογραφία, χάρτης κτλ.) αλλά αφορούν στην ίδια γεωγραφική οντότητα και, συνεπώς, είναι χρήσιμο να παρουσιαστούν στον χρήστη ως μια ενιαία υποσυλλογή τεκμηρίων,

(γ) ο βαθμός εξοικείωσης του χρήστη με τον μέχρι πρόσφατα χρησιμοποιούμενο τρόπο οργάνωσης του αρχειακού υλικού του ΚΜΣ.

Κατά συνέπεια, ο θησαυρός οφείλει να συγκεντρώσει με *δομημένο* και *τυποποιημένο* τρόπο όλες τις εναλλακτικές ονομασίες που μπορεί να χρησιμοποιήθηκαν για μια γεωγραφική οντότητα στην υπό εξέταση χρονική περίοδο, να τις εντάξει σε μια ιεραρχική δομή κοντινή στην υπάρχουσα του ΚΜΣ, και να προσφέρει στον χρήστη τη δυνατότητα να εντοπίσει με εύκολο τρόπο τον όρο που τον ενδιαφέρει, είτε γνωρίζει εκ των προτέρων τη μορφή με την οποία εμφανίζεται στον θησαυρό του ΚΜΣ είτε όχι. Με γνώμονα τις απαιτήσεις αυτές, η ενσωμάτωση του θησαυρό στον κόμβο έχει υλοποιηθεί με δύο τρόπους, στο διαδικτυακό σύστημα αναζήτησης τεκμηρίων και στη σελίδα των θησαυρών, οι οποίες είναι:

(α) *αναζήτηση με ελεύθερο κείμενο* (free text input) λέξης, τμήματος λέξης ή συνδυασμού λέξεων: με την επιλογή αυτή, διευκολύνεται ο χρήστης καθώς δεν απαιτείται γνώση του περιεχομένου ή της δομής του θησαυρού αλλά μπορεί να αναζητήσει έναν όρο που ήδη γνωρίζει, έστω και κατά προσέγγιση,

(β) *πλοήγηση* στον θησαυρό: ο θησαυρός λειτουργεί ως ανεξάρτητη εφαρμογή, η οποία υποστηρίζει τη θέαση των όρων αλφαβητικά ή ιεραρχικά ταξινομημένων, καθώς και την επιλογή οποιουδήποτε όρου από τη δομή αυτή, με σκοπό την εμφάνιση είτε των συνδεδεμένων με αυτόν τεκμήρια είτε του "δελτίου όρου", δηλαδή των πληροφοριών που τον συνοδεύουν. Χάρη στο δελτίο όρου και την ιεραρχική παρουσίαση του θησαυρού, ο χρήστης έχει την ευκαιρία να δει μια διαχρονική εικόνα της Μικράς Ασίας, όπως καταγράφεται στα τοπωνύμια της περιοχής.

3 Δομή και περιεχόμενο του θησαυρού

Ο θησαυρός γεωγραφικών ονομάτων του ΚΜΣ περιλαμβάνει **4513 όρους στην ελληνική γλώσσα**, από τους οποίους οι 2511 είναι *προτιμητέοι* και οι υπόλοιποι εναλλακτικές μορφές και γραφές αυτών. Είναι συμβατός με τα σχετικά πρότυπα, και κυρίως τα διεθνή πρότυπα ISO 5964 [2] και 2788 [1], και το ελληνικό ΕΛΟΤ 1321 [4]. Για τη σχεδίασή του έχουν ληφθεί επίσης υπόψη καθιερωμένοι θησαυροί (π.χ. Getty Thesaurus of Geographic Names (TGN)), μελέτες, οδηγίες και αντίστοιχες προσπάθειες που έχουν γίνει σε διεθνές επίπεδο για την ανάπτυξη ορολογικών πόρων για την τεκμηρίωση και διάχυση πολιτισμικού αρχειακού υλικού καθώς και οι ανάγκες και ιδιαιτερότητες του ψηφιακού πολιτισμικού αποθέματος του ΚΜΣ. Στη συνέχεια

παρουσιάζονται τα βασικά στάδια στην υλοποίηση του θησαυρού και οι αποφάσεις που πάρθηκαν για κάθε σχετιζόμενη εργασία.

3.1 Κατάρτιση καταλόγου όρων

Η **συγκέντρωση** των ελληνικών όρων προήλθε κυρίως από πηγές του ΚΜΣ, δηλαδή: τον *Κατάλογο Οικισμών του ΑΠΠ* (σε ηλεκτρονική μορφή), τις *Καρτέλες Οικισμών* (παλαιότερη προσπάθεια καταγραφής των οικισμών του ΑΠΠ), το *Τετράδιο Ένταξης* της ΧΥ και το *Ταξινομικό Σχήμα του Φωτογραφικού Αρχείου*. Συμβουλευτικά χρησιμοποιήθηκαν και σχετικά βιβλία [5, 6].

Η αποδελτίωση των πηγών αυτών οδήγησε στον **κατάλογο υποψηφίων όρων**, οι οποίοι και υποβλήθηκαν σε **έλεγχο** με σκοπό τον εντοπισμό ελλείψεων και αδυναμιών. Στον θησαυρό έχουν συμπεριληφθεί τελικά όλες οι "δόκιμες" εναλλακτικές μορφές και γραφές των όρων, όπως αυτές εμφανίζονται στις πηγές, αλλά με επεμβάσεις που αποφασίστηκαν κατά τη διαδικασία αξιολόγησης και οι οποίες αποσκοπούσαν στη διόρθωση των "προβληματικών" εγγραφών. Τα προβλήματα που εντοπίστηκαν στις εγγραφές (βλ. Πίνακα 1) είναι απόρροια αβλεψίας αλλά κυρίως γλωσσικών (μορφοφωνολογικών) ζητημάτων, τα οποία παρουσίαζαν κανονικότητα εμφάνισης, με σημαντικότερα αυτά που οφείλονται στη μεταγραφή των τουρκικών και διαλεκτικών ονομάτων.

Οι παράμετροι αυτές λήφθηκαν υπόψη με σκοπό τη συστηματοποίηση της αντιμετώπισης των προβλημάτων με βάση την κατηγορία προέλευσής τους και την **κανονικοποίηση της μορφής των όρων**. Οι αρχές που ακολουθήθηκαν στη διαδικασία αυτή ήταν: (α) η υιοθέτηση των κανόνων ορθογραφίας της ελληνικής [7], (β) η προσθήκη ή/και διαγραφή εγγραφών ώστε ο κατάλογος όρων να περιέχει όλες τις μορφές που αποδίδουν με τον ίδιο τρόπο το ίδιο γλωσσικό φαινόμενο, (γ) η κατά το δυνατόν συμφωνία της μορφής με αυτές που εμφανίζονται στις γραπτές πηγές και στα αρχεία του ΚΜΣ.

Πίνακας 1: Προβληματικές εγγραφές

Τύπος προβλήματος	Παράδειγμα
Παρουσία / απουσία διακριτικών σημαδιών (τόνου, αποστρόφου, διαλυτικών)	<i>Τάπαν Ταντρεάντων / Τ' άπαν τ' αντρεάντων</i>
Ορθογραφικές παραλλαγές	<i>Πασα-Γιατάγη / Πασά-Γιατάγι</i>
Γραφή σύνθετων ονομάτων	
- ως μία ή περισσότερες λέξεις	<i>Κουρτούς Αγού / Κουρτουσαγού</i>
- με ή χωρίς ενωτικό	<i>Μπακίρ Μαντέν / Μπακίρ-Μαντέν</i>
"Λόγιοι" τύποι έναντι τύπων της δημοτικής	<i>μεταλλείον Ακντάγ / μεταλλείο Ακντάγ</i>
Διαφορετική σειρά συστατικών όρου	<i>Παλιά Έφεσος / Έφεσος Παλιά</i>
Παρουσία / απουσία άρθρου	<i>Αγιαννιού τσιφλίκι / Αγιαννιού το τσιφλίκι</i>
Ευφωνική προσθήκη / αλλαγή φωνηέντων	<i>Γκιουνμπατούρ / Γκουνμπατούρ</i>
Εναλλακτική απόδοση διαφόρων συμφωνικών συμπλεγμάτων ή φθόγγων της τουρκικής γλώσσας ή της διαλέκτου από την οποία προέρχεται το όνομα	<i>Τσιγκιανλί / Τζιγκιανλί, Καμεσλί Κιόλ / Καμεσλί Γκιόλ, Σερπίσκιοϊ / Σερμπίσκιοϊ, Αμππουρχασάν / Αμπντουρχασάν, Πελντιός / Πελντιόζ, Σουγουτζάκ / Σουγουτζάχ</i>

Η λημματική μορφή που τελικά υιοθετήθηκε για τους όρους, με τη σύμφωνη γνώμη του Κέντρου, ακολουθεί τις συμβάσεις που συνηθίζονται στους πόρους γεωγραφικών ονομάτων και τις οδηγίες του προτύπου ΕΛΟΤ 1321 [4], οπότε και καταγράφονται: (α) με κεφαλαίο το αρχικό και πεζά τα υπόλοιπα γράμματα, (β) σε ενικό ή πληθυντικό αριθμό, ανάλογα με τη μορφή που συνηθίζεται για το εκάστοτε τοπωνύμιο (π.χ. *Αγία Κυριακή, Βουλγαράτοι*), (γ) αποκλειστικά με ελληνικούς χαρακτήρες. Ειδικά για τους πολυλεκτικούς όρους αποφασίστηκαν τα εξής: (α) η κωδικοποίηση ακολουθεί τη σειρά που χρησιμοποιείται στη φυσική γλώσσα (π.χ. *Άνω Τρίκαλα, Σκάλα του Παπά*) και όχι την αντεστραμμένη που χρησιμοποιείται σε καταλόγους γεωγραφικών ονομάτων (π.χ. *Τρίκαλα, Άνω*), αφού το υποσύστημα αναζήτησης επιτρέπει την ανεύρεση ακόμα και τμήματος λέξης, (β) αποφεύγεται η χρήση του ενωτικού, σύμφωνα με τις συνήθειες πρακτικές στα τοπωνυμικά ονόματα, (γ) προτιμάται η αναγραφή του όρου ως μίας λέξης όταν προέρχεται από την τουρκική γλώσσα και περιλαμβάνει κάποιο επίθημα, όπως *-maden* (=ορυχείο) *-köy* (= χωριό) κτλ.

3.2 Προσθήκη συνοδευτικών πληροφοριών

Στην περίπτωση του συγκεκριμένου θησαυρού επιλέχθηκαν οι ακόλουθες: *πηγή, διευκρινιστική σημείωση (score note)* και οι μεταξύ των όρων *σχέσεις*, και συγκεκριμένα:

(α) **σχέση ιεραρχίας**: κωδικοποιήθηκαν δύο ιεραρχικού τύπου σχέσεις, και συγκεκριμένα (α) η **σχέση όλου-μέρους** (part-whole) που συνδέει τον όρο που περιγράφει ένα τμήμα μιας

οντότητας και τον όρο που περιγράφει την οντότητα αυτή στο σύνολό της, και (β) η **σχέση πραγμάτωσης** (instance of) η οποία συνδέει τον όρο που περιγράφει ένα σύνολο οντοτήτων με τον όρο που περιγράφει μια πραγμάτωση οντότητας αυτού του συνόλου, π.χ. *Καππαδοκία* <is a part of> *Μικρά Ασία* και <is an instance of> *επαρχία*. Ακολουθώντας τα παλαιότερα ταξινομικά σχήματα του ΚΜΣ, η ιεραρχία που υιοθετήθηκε είναι: *οικισμός* > *ομάδα οικισμών* > *τμήμα περιφέρειας* > *περιφέρεια* > *τμήμα επαρχίας* > *επαρχία*.

(β) **σχέση ισοδυναμίας**: συνδέει δύο όρους που αναπαριστούν την ίδια οντότητα. Ουσιαστικά, πρόκειται για συνώνυμους όρους, στους οποίους συγκαταλέγονται καταχρηστικά μορφολογικές παραλλαγές και εναλλακτικές ορθογραφίες. Στο θησαυρό κωδικοποιούνται όλες οι δυνατές μορφές και δόκιμες γραφές που πραγματώνουν την ίδια έννοια, όταν κρίνονται χρήσιμες για το εγχείρημα (π.χ. *Βόρειος Πόντος* και *Παραλιακός Πόντος*, *Αίβαλί* και *Κυδωνίαι*). Μεταξύ αυτών, ως *προτιμητέος όρος* επιλέγεται η μορφή που το ΚΜΣ προκρίνει ως πιο δόκιμη, όπως αυτή τεκμηριώνεται στις πηγές, ή, εφόσον δεν ισχύει αυτή η συνθήκη, ο πλέον καθιερωμένος ή ευρύτερα διαδεδομένος όρος (π.χ. *Μικρά Ασία* έναντι *Μικρασία*). Παρά την κατά το δυνατόν θέσπιση κριτηρίων για την ενσωμάτωση όρων στον θησαυρό καθώς και την επιλογή των προτιμητέων όρων, είναι σαφές ότι οι τελικές αποφάσεις στην κατασκευή θησαυρών εμπεριέχουν στοιχεία υποκειμενικότητας.

(γ) **σχέση συσχέτισης**: χρησιμοποιείται όπου κρίνεται αναγκαίο για όρους που έχουν κάποια συνάφεια, χωρίς αυτή να μπορεί να οριστεί περαιτέρω.

3.3 Προσθήκη ξενόγλωσσων αποδόσεων

Η απόδοση των ελληνικών ονομάτων στις άλλες δύο γλώσσες του θησαυρού παρουσιάζει αρκετές ιδιαιτερότητες σε σχέση με τη συνήθη πρακτική σε αντίστοιχους πόρους. Συνήθως, σε έναν γεωγραφικό πόρο, εντοπίζεται η οντότητα που αναπαριστά ο όρος στη γλώσσα-πηγή και για κάθε γλώσσα-στόχο συγκεντρώνονται οι ονομασίες που χρησιμοποιούνται για την οντότητα αυτή. Η διαδικασία αυτή, όμως, ούτε μπορεί να γίνει στην περίπτωση του θησαυρού του ΚΜΣ ούτε είναι και η πλέον ενδεδειγμένη για το εγχείρημα.

Κατ'αρχήν, δεν είναι αντικειμενικά δυνατό να εντοπιστούν όλοι οι οικισμοί που αναφέρονται στα τεκμήρια του ΚΜΣ στους σύγχρονους χάρτες, καθώς πολλοί από αυτούς έχουν πάψει να υπάρχουν ή έχουν αλλάξει όνομα μετά το 1922. Ο εντοπισμός τους ακόμα και σε παλαιότερους χάρτες είναι επίσης δύσκολος, αφού πολλοί οικισμοί ήταν μικροί και δεν εμφανίζονταν σε αυτούς

– κάτι που αποτυπώνεται στη διατύπωση αμφιβολιών και σε παραλείψεις όρων στο *Τετράδιο Ένταξης* της ΧΥ. Συνεπώς, η (καθόλου αμελητέα) συνέχιση του έργου της ΧΥ με επιστημονικά κριτήρια κρίθηκε ουσιαστικά ανέφικτη στη διάρκεια του έργου.

Επιπλέον, αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου θησαυρού είναι η αποτύπωση της *εικόνας που έχει για τους οικισμούς ο πρόσφυγας*, όπως διαφαίνεται στα καταγραφέντα ονόματα. Στο πλαίσιο αυτό, η διατήρηση αυτής της εικόνας στις άλλες δύο γλώσσες ήταν επιθυμητή, αφού αυτό που ερευνάται είναι ο πολιτισμός των Ελλήνων της Μικράς Ασίας. Με άλλα λόγια, όσο σημαντικό είναι να ξέρει κανείς ότι το *Αϊβαλί* είναι το σημερινό *Aynalik*, άλλο τόσο σημαντικό είναι να ξέρει τις εναλλακτικές του ονομασίες, όπως *Κυδωνίαι*, αλλά και τον τρόπο προφοράς των ονομασιών αυτών, καθώς είναι ενδεικτικός της ενσωμάτωσης του ελληνικού ή τουρκικού στοιχείου στη γλώσσα του Μικρασιάτη Έλληνα.

Κατά συνέπεια, αποφασίστηκε να κωδικοποιηθούν για κάθε οντότητα οι εξής ξενόγλωσσοι όροι, με σήμανση της πηγής από την οποία προέρχονται: (α) οι ξενόγλωσσοι ονομασίες που εμφανίζονται για τους ταυτισμένους οικισμούς στο *Τετράδιο Ένταξης*, (β) για τους ανώτερους ιεραρχικά κυρίως όρους, οι καθιερωμένες ονομασίες, οι οποίες αντλήθηκαν από τον TGN (π.χ. *Cilicia – Κιλικία*), και (γ) όλες οι μορφές της ελληνικής όπως μεταγράφηκαν στο λατινικό και τουρκικό αλφάβητο, για την αγγλική (με βάση το πρότυπο ISO-843 [3]) και τουρκική γλώσσα (με βάση σύστημα μεταγραφής του ΚΜΣ) αντίστοιχα.

Οι θησαυροί λειτουργούν ισοδύναμα και αυτόνομα σε κάθε γλώσσα του έργου: ο επισκέπτης του κόμβου έχει τη δυνατότητα επιλογής της γλώσσας του θησαυρού μέσω του οποίου επιθυμεί την πρόσβαση στο αρχείο, και της πλοήγησης σε αυτόν όπως και στην ελληνική γλώσσα. Παράλληλα, ο πολυγλωσσικός χαρακτήρας του θησαυρού καθιστά δυνατή τη μετάβαση στα δεδομένα των άλλων δύο γλωσσών.

4 Συμπεράσματα - Προτάσεις

Στην παρούσα φάση, ο θησαυρός έχει ενσωματωθεί στον κόμβο και είναι πλήρως λειτουργικός, διευκολύνοντας την πρόσβαση στο αρχειακό υλικό του ΚΜΣ. Ο περαιτέρω εμπλουτισμός του με πληροφορίες όπως ο χαρακτηρισμός του κάθε όρου (π.χ. λόγιας / διαλεκτικής προέλευσης, όρος της Βυζαντινής περιόδου κτλ.) θα τον καταστήσει ακόμα πιο ενδιαφέροντα για τον μελετητή της ιστορίας και του πολιτισμού της περιοχής. Το περιεχόμενο του θησαυρού μπορεί να

χρησιμοποιηθεί επίσης ως αυτόνομο εργαλείο έρευνας σε γλωσσολογικές μελέτες για τα διαλεκτικά στοιχεία και την αλληλεπίδραση του ελληνικού και τουρκικού γλωσσικού συστήματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1] International Organization for Standardization, *ISO 2788:1986: Documentation - Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri*, 1986
- [2] International Organization for Standardization, *ISO 5964:1985: Documentation - Guidelines for the establishment and development of multilingual thesauri*, 1985
- [3] International Organization for Standardization, *ISO 843:1997: Information and Documentation - Conversion of Greek characters into Latin characters*, 1997
- [4] Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης, *Πρότυπο ΕΛΟΤ 1321:1993: Τεκμηρίωση – Κατευθυντήριες οδηγίες για τη συγκρότηση και ανάπτυξη μονόγλωσσων θησαυρών*, 1993
- [5] Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, *Ο τελευταίος Ελληνισμός της Μικράς Ασίας: Έκθεση του Έργου του ΚΜΣ (1930-1973)*, Εκδόσεις του ΚΜΣ, 1974
- [6] Κοντογιάννης Π., *Γεωγραφία Μικράς Ασίας*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφέλιμων Βιβλίων, 1921
- [7] Τριανταφυλλίδης Μ., *Νεοελληνική Γραμματική (της δημοτικής)*, Ανατ. της έκδοσης του ΟΕΣΒ (1941) με διορθώσεις, ΑΠΘ - Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1996

Δήμητρα Τσαγκογέωργα

Φιλολογος

Κ.Υ. ΥΠΕΠΘ

Α.Παπανδρέου 37,151 80 Αθήνα

Πένυ Λαμπροπούλου

Γλωσσολόγος

Αθηνά Ε.Κ. - Ινστιτούτο Επεξεργασίας Λόγου

Επιδαύρου & Αρτέμιδος 6, 151 25 Αθήνα

Χάρης Παπαγεωργίου

Ερευνητής